

بررسی مفاهیم سوگ در قوم بختیاری با تأکید بر تحلیل محتوای موسیقی گاگریو

سوده مقصودی^۱ و پژمان شیرمردی^{۲*}

چکیده

موسیقی پدیده‌ای اجتماعی- فرهنگی و بازتابی از احساسات، عادات، سلیقه‌ها، تمایلات و در مجموع نشان‌دهنده نظام فرهنگی یک قوم یا ملت خاص است. از این نظر موسیقی محلی در کشور ما، با اقوام و در نتیجه آداب و رسوم محلی مختص به خود، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، زیرا می‌توان از ورای بررسی آن، به عقاید، تفکرات و بینش مردمان یک قوم خاص دست پیدا کرد. قوم بختیاری، یکی از اقوام بزرگ ایرانی، دارای نوع خاصی موسیقی محلی (گاگریو) است که در مراسم سوگواری و عزاداری از دست‌رفتگان این قوم، اجرا می‌شود. هدف اصلی مقاله حاضر بررسی مفاهیم مورد استفاده در این نوع موسیقی محلی با استفاده از تکنیک تحلیل محتواست. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که مفاهیم به کار رفته در موسیقی سوگ گاگریو عمدتاً در وصف خانواده، نزدیکان و بزرگان طایفه متوفی، به‌خصوص در باب ویژگی‌های ظاهری، اخلاقی و جایگاه شخص متوفی در ایل و طایفه‌اش سروده می‌شود. همچنین بر مبنای شاخص‌هایی مانند سن و جنسیت فرد متوفی تفاوت‌هایی در مفاهیم استفاده شده در موسیقی گاگریو وجود دارد؛ بدین معنا که مفاهیمی چون دلآوری، شجاعت و جنگاوری در مدح و ستایش سوگنامه‌های مردان و مفاهیمی چون غم‌خواری، دلسوزی مادرانه و خانه‌داری در سوگنامه‌های زنان به کار برده می‌شود. البته، بسیاری از مقوله‌های کلی مانند بزرگ‌منشی، ویژگی‌های اخلاقی و مفاهیمی که در رابطه با وصیت شخص متوفی است از کاربرت نسبتاً یکسانی برخوردارند، اگرچه در بسیاری از موارد مفاهیمی که زیرمجموعه این مقولات قرار می‌گیرند به لحاظ محتوایی و متناسب با جنسیت و سن متوفی نیز متفاوت‌اند.

واژه‌های کلیدی: تحلیل محتوا، قوم بختیاری، موسیقی سوگ گاگریو.

پذیرش: ۱۳۹۳/۶/۲۹

دریافت: ۱۳۹۲/۹/۱

۱. استادیار گروه علوم اجتماعی، دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران maghsoodi299@yahoo.com

۲. کارشناسی ارشد مطالعات زنان دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران (نویسنده مسئول)

Shirmardi.ko68@gmail.com

مقدمه

هیچ کس از روزگار باستان تاکنون ارجاع عناصر هنری به عناصری از واقعیت اجتماعی یا آگاهی مشترک ملت یا گروه اجتماعی خاص را منکر نیست (گلدمن و همکاران، ۱۳۹۰: ۶۹). از آن رو که هنر همواره، به خصوص در آغاز، با همه فعالیت‌های زندگی انسانی همراه بوده است، هیچ‌گاه نمی‌توان پویای هنر را برکنار از سایر جلوه‌های زندگی بررسی کرد (آریان‌پور، ۱۳۸۰: ۱۵). به اتکای دستاوردهای علوم اجتماعی، باید گفت که شعر و موسیقی و رقص و پیکرنگاری و پیکرتراشی و دیگر فعالیت‌هایی که امروزه مدلول لفظ هنر به شمار می‌روند، با زندگی انسانی آغاز شده است (همان: ۱۵-۱۶). هنر زبان روح بشر و موسیقی زبان دل و عالی‌ترین تجلی قریحه انسانی است. موسیقی وسیله‌ای است برای بیان یا انتقال احساس و ادراک به وسیله اصوات که این احساس و ادراک در میان ملودی‌ها، ریتم‌ها یا سایر عناصر موسیقی مستتر است (فرخ‌نیا و محمدی، ۱۳۸۹: ۲۹).

جامعه‌شناسی موسیقی، به عنوان شاخه‌ای از جامعه‌شناسی هنر، به دنبال یافتن روابط متقابل بین موسیقی و ساخت اجتماعی است. مطالعه موسیقی و بررسی ارتباط متقابل آن با جامعه، ما را به سوی مطالعه هم‌زمان شرایط اجتماعی و موسیقی و تأثیر متقابل آن‌ها بر یکدیگر، به ویژه تأثیر شرایط اجتماعی بر موسیقی، سوق می‌دهد. جامعه‌شناس موسیقی را پدیده‌ای فرهنگی می‌نگرد که در درون نظام فرهنگی با سایر عناصر فرهنگی در ارتباط است و در شبکه تأثیرگذاری متقابل قرار دارد (قاسمی و میزایی، ۱۳۸۵: ۹۹). لذا، موسیقی محلی به منزله موضوع مورد مطالعه ابزار مناسبی برای دستیابی به این نوع از هم‌تأثیری‌هاست.

از آنجا که در ایران اقوام مختلفی به لحاظ فرهنگی و اجتماعی وجود دارد، هر یک از این اقوام آیین‌های مخصوص به خود و در نتیجه موسیقی خاص خود را نیز داراست. موسیقی محلی و قومی در حکم بستر اولیه موسیقی ملی کشورها و بخشی از فرهنگ فولکلور^۱ و میراث بر جای مانده از گذشته تاریخی هر ملت است که زمینه دست‌یابی به اطلاعاتی ناب و متنوع از سایر تحقیقات، در جهت شناخت وضعیت بومی اهالی یک منطقه یا قوم خاص تلقی می‌شود. از جمله اقوامی که همواره در پویه تاریخ به لحاظ جمعیتی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی در ایران

۱. فولکلور بر گرفته از واژه folk به معنی توده و lore به معنی دانش است. فرهنگ عامه، مجموعه عقاید، اندیشه‌ها، قصه‌ها، آداب و رسوم، ترانه‌ها و هنرهای ساده و ابتدایی یک ملت را فولکلور می‌گویند.

حضور داشته است، قوم بختیاری است که در گذشته‌ای نه چندان دور به روش کوچ‌نشینی زندگی و امرار معاش می‌کرده‌اند.

قلمرو قوم بختیاری در ناحیه‌ای بین استان‌های اصفهان و خوزستان واقع شده و از شمال به لرستان، از مشرق به اصفهان، از جنوب به قلمرو ایلات لر زبان کهگیلویه و بویراحمد و ایل ترک‌زبان قشقایی و از غرب به دشت خوزستان محدود است (دیگار، ۱۳۶۲: ۱۶-۱۷).

موسیقی نزد قوم بختیاری از جایگاه و اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، به طوری که در تمام لحظات زندگی با آنان همراه است؛ آواها و نواهایی که طنین پرشکوهشان در لحظه‌لحظه زندگی، یاری‌دهنده تن‌های خسته است. از تولد تا سوگ در فراق و وصال بهترین‌های ایل و تبار، زیباترین واژه‌ها را سروده‌اند یا هنگام کار و تلاش، در مشک‌زنی، درو، خرمن‌کوبی، شیردوشی و حتی به گاه خواب و آرمیدن، نغمه‌های زیبای شبانه را فراموش نکرده‌اند (منظمی، ۱۳۸۷: ۱۲۴).

موسیقی مقامی بختیاری ملهم از نای چوپانان، لالایی مادران، ترانه‌های عاشقانه، مظاهر طبیعت، نوای کار و فعالیت، حوادث و اتفاقات زندگی پرمشقت ایلی است. این نوع موسیقی پایه‌پای شکل‌گیری اجتماعات، در گذر زمان و در بستر حوادث تلخ و شیرین به تکوین و تکامل رسیده است (کیانی هفت لنگ، ۱۳۸۹: ۱۱۳). مضمون موسیقی بختیاری به لحاظ جنگ، درگیری‌ها و مهاجرت‌ها اغلب حزن‌انگیز است. حماسه‌خوانی، هجران‌خوانی، بزرگری^۱ و غم‌نامه‌خوانی شکل غم‌انگیز موسیقی ایل است (مددی، ۱۳۷۹: ۳۰). با این ویژگی‌ها، موسیقی محلی دارای ریشه اجتماعی، اقتصادی و سیاسی است که مخاطبان آن، از جنبه محتوایی و اثربخشی، اغلب افرادی خاص‌اند (کیانی هفت لنگ، ۱۳۸۹: ۱۱۳).

موسیقی گاگریو^۲ یا گوگریوه (دوندال^۳، سُرُو، ساگ سُرُو)

گاگریوه کلمه‌ای مرکب از دو مصدر گودن و گریوستن و معادل گفتن و گریستن فارسی است (غفاری، ۱۳۸۸: ۱۷۳). شاید گاگریو از «گا» گرفته شده باشد که ریشه در زبان کهن ایران باستان دارد. اصل آن «گات» به معنی سرود و «گاگریو» به معنای سروده‌های گریه‌آور یا

۱. نوعی موسیقی و آوازهایی است که مردمان قوم بختیاری در هنگام کشاورزی و درو کردن می‌خوانند.
۲. موسیقی محلی بختیاری است که هنگام فوت یکی از اهالی ایل و با مضامین خاصی به همراه ابزارآلات موسیقی مانند نی و ساز و دهل سروده می‌شود.
۳. به معنای صدای دل است: دُن یا دُنْگ (صدا) + دال (دل) (مددی، ۱۳۷۸: ۵۸).

سروده‌هایی است که به هنگام گریه و حزن خوانده می‌شود؛ اما در واقع گاگریو به مفهوم «گُو» (گوی - بگوی) و «گریوه» یا «گریو» (گریه کن) در معنای کلی «بگوی و گریه کن» است. این نوع از موسیقی سوگ در قوم بختیاری به دو شکل متفاوت اجرا می‌شود:

۱. گاگریو زنانه. در مجالس سوگ، رسم بر این است که یکی از زنان سرشناس، بیت گاگریو می‌خواند. سپس، همه زنان با او هم‌نوا می‌شوند و آن بیت را، پس از چند بیت، مجدداً همه زنان بازخوانی می‌کنند. پس از بیت هم‌خوانی و ترجیعی، مجدداً تک‌خوان، بیت یا ابیات دیگری را می‌خواند و هم‌خوانی ادامه می‌یابد. شایان ذکر است که حین خواندن گاگریو، زنان به صورت هماهنگ و دسته‌جمعی گریه و زاری سر می‌دهند و بر این اساس می‌گویند گوی و گریو، یعنی هم می‌گویند و هم گریه می‌کنند (آسمند، ۱۳۸۰: ۴۵). در مراسم عزاداری، توشمال‌ها^۱ با سازهای خود آهنگ‌های غم‌انگیزی می‌نوازند و زنان نیز با آن‌ها هماهنگ می‌شوند و نوحه‌سرایی و «گاگریوخوانی»^۲ می‌کنند و ناله و زاری سر می‌دهند (افشار، ۱۳۶۶: ۴۹۸).

۲. گاگریو مردانه. در گذشته این قبیل گاگریوها را که مردان «خونده‌گر» (خواننده) می‌خواندند، در مقایسه با گاگریوخوانی زنانه عمومیت کمتری داشت (www.azadmardan.com، ۱۳۹۲/۲/۲۲)، ولی هم‌اکنون این نوع گاگریوخوانی در میان قوم بختیاری رواج پیدا کرده است. در واقع، هنگامی که یکی از اهالی ایل و طایفه بختیاری فوت می‌کند، در ابتدا یک گاگریوخوان مرد به مراسم عزاداری دعوت می‌شود تا در وصف متوفی بخواند. محتوای این سوگنامه بر اساس ویژگی‌های متوفی (سن، جنس، موقعیت اجتماعی، ویژگی‌های اخلاقی، ظاهری و...)، وصیت متوفی در باب چگونگی برگزاری مراسم عزاداری‌اش، جنگ‌هایی که در آن‌ها شرکت کرده و... مشخص می‌شود. این نوع گاگریوخوانی با گویش محلی و در قالب اشعار و ابیاتی است که دارای وزن و قافیه مشخصی نیست و به صورت تک‌بیت^۳ خوانده می‌شود. ابیاتی که خواننده در مراسم عزاداری می‌خواند، معمولاً از زبان اعضای خانواده، فامیل و نزدیکان متوفی یا حتی از زبان خود متوفی گفته می‌شود. خوانندگان مرد، عمدتاً در

۱. به نوازندگان ایل بختیاری که کرنا، سرنا و دهل می‌نوازند، توشمال می‌گویند.
۲. شکل اولیه و رایج گاگریوخوانی در ایل بختیاری را زنان انجام می‌داده‌اند که عمدتاً به صورت تک‌خوانی و بر اساس تقدم سنی خوانده می‌شد (مددی، ۱۳۷۸: ۵۸).
۳. بدین معنا که لزوماً ابیات بر اساس یک زنجیره معنایی نیست و هر بیت به تنهایی بیان‌کننده معنایی خاص در وصف متوفی یا ایل و طایفه وی است.

مراسم تشیع جنازه، سومین، هفتمین، چهلمین روز و سالگرد گاگریوخوانی می‌کنند (غفاری، ۱۳۸۸: ۱۷۲). گاگریوخوانی مردان را خوانندگان محلی انجام می‌دهند و معمولاً با موسیقی نیز همراه است.

پیشینه تحقیق

بررسی مقالات و تحقیقات انجام شده در خارج از ایران نشان می‌دهد که در زمینه تحلیل محتوای موسیقی‌های محلی و فولکلور پژوهشی انجام نشده است اما مقالاتی یافت می‌شوند که به نوعی به موضوع پژوهش حاضر نزدیک‌اند. به طور مثال، گرابر و دیگران (۲۰۰۵: ۸۱) پژوهشی را روی ۳۵۹ ویدئو کلیپ موسیقی به انجام رساندند. یافته‌های آن نشان داد که شیوع بوالهوسی در اجراکنندگان این ویدئوها ۲/۵ برابر استفاده از دخانیات و مواد مخدر توسط آن‌ها بود.

این در حالی است که پایان‌نامه شانتال فیمی (۲۰۱۲: ۷)، در خصوص چهل آهنگ برتر سال در فاصله سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۱ نشان داد که شیوع استفاده از مواد مخدر به خصوص ماری‌جوآنا و الکل در ژانر خاصی از موسیقی جوانان (رپ و هیپ هاپ) به وضوح دیده می‌شود. ژانک، دیکسون و کولاند (۲۰۱۰) هم ویدئوکلیپ‌های موسیقی رپ را در ایالات متحده تجزیه و تحلیل کردند. تحلیل‌ها در مورد ۲۵۸ زن سیاه، سفید و سایر نژادها نشان داد که موضوعات، اغلب جنسی، هولناک و خشونت‌بار بودند. همچنین، زنان لاغر بیشتر در ویدئوهایی با موضوعات جنسی - سکسی و زنان دارای جثه‌های درشت‌تر در ویدئوهایی با مضامین سیاسی به نمایش درآمده بودند (۲۰۱۰: ۷۸۷).

والز (۲۰۱۱) اجراکنندگان زن و مرد ویدئوکلیپ‌های موسیقی در شبکه‌های تلویزیونی آمریکا را تجزیه و تحلیل و در این زمینه از چارچوب نظری گافمن استفاده کردند. یافته‌های پژوهش وی نیز نشان داد که کلیشه‌های جنسیتی به نمایش درآمده، زنان را موجودات و اشیایی جنسی، کم‌ارزش و فرمانبردار مردان و برعکس مردان را پرخاشگر و سلطه‌جو نشان می‌دهد (۲۰۱۱: ۱۶۰).

مشابه این تحقیق، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشدی بود که مک‌شی (۱۹۲۷: ۷) در سال ۱۹۶۷ تا ۱۹۷۰ انجام داد و به نتایجی شبیه پژوهش والز رسید؛ به طوری که زنان در فاصله این سال‌ها به عنوان موجوداتی ضعیف، زیبا، دل‌فریب و مطیع امیال مردان به نمایش درآمده بودند. از جمله تحقیقات مرتبط صورت گرفته در ایران می‌توان به تحقیقی اشاره کرد که فرخ‌نیا و

محمدی (۱۳۸۹:۲۷) در زمینه موضوعات محوری در موسیقی قومی کردهای ایران انجام دادند. یافته‌های این پژوهش نشان داد که نظام موسیقایی این مردم تحت تأثیر عوامل محیطی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی است. غفاری (۱۳۸۸: ۱۷۴) تحقیقی را در زمینه موسیقی سوگ در ایل بختیاری در جهت شناسایی نت‌نگاری سوگ آوازه‌های مردانه و زنانه و ساز چپی^۱ (ساز وارونه) انجام داد. منظمی (۱۳۸۷) در تحقیق خود با عنوان مقدمه‌ای بر گونه‌شناسی انواع موسیقی در لرستان به بررسی موسیقی در دوران تاریخی و نوع‌شناسی موسیقی محلی لرستان پرداخت. صحت (۱۳۸۸) تحقیقی را در زمینه انواع مختلف موسیقی محلی در استان فارس انجام داد. کوثری (۱۳۸۸، ۱۵۶) در زمینه موسیقی زیرزمینی در ایران به بررسی گروه‌های زیرزمینی راک و رپ پرداخته است. یافته‌های تحقیق نمایانگر این است که مضمون عمده این نوع موسیقی‌ها مسائل مبتلابه جوانان است.

مبانی نظری

محققان حوزه جامعه‌شناسی هنر به طور کلی قائل به نوعی تأثیر و کنش متقابل بین آثار هنری و شرایط اجتماعی و در شکل کلی آن، اجتماع‌اند.

جورج لوکاج^۲ معتقد است که آثار هنری هر عصر، متأثر از شرایط اقتصادی و اجتماعی همان عصر است؛ اما این تأثیر به طور غیرمستقیم و از طریق جهان‌بینی‌ها اعمال می‌شود. در نتیجه اگرچه شرایط اجتماعی و اقتصادی هنرمند یا به عبارت دیگر طبقه اقتصادی و اجتماعی وی تعیین‌کننده سبک و مضمون انتخابی‌اش است، اما باید توجه داشت که این رابطه مستقیم نیست و به واسطه جهان‌بینی و ایدئولوژی برقرار می‌شود. پس، یک اثر هنری تنها در شرایط اجتماعی که در آن به وجود آمده قابل فهم است و وجه مشخصه این شرایط اجتماعی، جهان‌بینی غالب در آن است (راوودراد، ۱۳۸۲: ۱۱۳).

شلر^۳، برخلاف لوکاج، معتقد است که شرایط اقتصادی و اجتماعی عامل تعیین‌کننده نیست، بلکه شرط وقوع هنر است و آن را از حالت بالقوه به حالت بالفعل درمی‌آورد؛ یعنی، شرایط اجتماعی خاص، شرط بروز و ظهور هنر است نه به وجود آورنده آن (همان: ۱۵). بنابراین، در رویکرد شلری معرفت و هنر وجودهای ناباند، از قبل در حوزه ذهن وجود دارند و

۱. نامی است برای گونه‌ای موسیقی که هنگام عزا در ایل بختیاری با دهل و سرنا نواخته می‌شود.

2. George Lukacs

3. Max Scheler

جامعه فقط شرایط محقق شدن آن‌ها را فراهم می‌کند یا اینکه مانع تحقق آن‌ها می‌شود (همان: ۱۶۲).

تیا دی‌نورا^۱ موسیقی را بیشتر «تکنولوژی خود» می‌داند. منظور از تکنولوژی خود، موسیقی به مثابه منبعی برای معانی زندگی روزمره و مدیریت خود است. به عقیده دی‌نورا مردم از موسیقی برای هماهنگ ساختن زندگی روزمره خود استفاده می‌کنند. موسیقی آمادگی ذهنی برای کار روزانه، تمرکز برای انجام وظایف دشوار، آرامش و حذف استرس، سازمانی برای به خاطر آوردن لحظات رمانتیک زندگی و ... فراهم می‌آورد (فاضلی، ۱۳۸۴: ۳).

آرنولد هاووزر^۲ معتقد است که با جدا کردن هنر از زمینه احساس، ارزش و نفی نقش آن در زندگی فرد که همان کارکرد آن است، هنر تبدیل به چیزی بی‌معنا و بی‌فایده می‌شود و معنای انسانی خود را از دست می‌دهد، صرف‌نظر از اینکه چقدر جذاب باشد. لذا، استدلال وی این است که هنر تنها در ارتباط با شرایط اجتماعی معاصرش می‌تواند تاملت داشته باشد. وی معتقد است که هنر وابسته به زمان باقی می‌ماند، بنابراین ویژگی اصالت، بی‌همتایی و غیرقابل تکرار بودن خود را حفظ می‌کند و این به گفته وی، عام‌ترین ویژگی معتبر هنر است (راووداد، ۱۳۸۲: ۴۶).

با توجه به نظریات این جامعه‌شناسان می‌توان گاگریو (موسیقی سوگ بختیاری) را در این قالب قرار داد و محتوای آن را در شرایط اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی‌اش بررسی و تحلیل کرد.

روش‌شناسی تحقیق

هدف پژوهش حاضر بررسی و تجزیه و تحلیل مفاهیم به کار رفته در سوگنامه‌های گاگریو و پاسخ به این پرسش است که مفاهیم استخراج شده، از حیث معنایی و محتوایی، از چه تنوع و گستردگی برخوردارند و اینکه علت این تفاوت‌های معنایی در چیست؟ از این رو در این پژوهش، از روش توصیفی و تکنیک تحلیل محتوا جهت دستیابی به اهداف تحقیق استفاده شده است. تحلیل محتوا شامل هرگونه فن نظام‌مند و عینی برای استخراج ویژگی‌های پیام است (خواستار و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۰۱). همچنین، روش تحلیل محتوا به کارگیری روش‌های علمی برای بررسی محتوای مدارک اسنادی است. به عبارت دیگر، تحلیل محتوا یکی از

1. Tia Denora
2. Arnold Hauser

روش‌های کلاسیک تحلیل داده‌های متنی است بی‌آنکه به این توجه داشته باشد که از کجا آمده‌اند (حسینی و دشتی، ۱۳۹۱: ۳۹).

به منظور تحلیل محتوای موسیقی محلی گاگریو، تعدادی از آهنگ‌های گاگریو^۱ انتخاب شد که طی سال‌های ۱۳۸۷ تا ۱۳۹۲ خوانندگان مرد و با گویش بختیاری خوانده بودند. از آنجا که آهنگ‌های مورد بررسی با گویش بختیاری خوانده شده بودند، در ابتدا متن آهنگ‌ها و اصطلاحات به کار رفته در آن به صورت تحت‌اللفظی به زبان فارسی ترجمه شد. پس از انتخاب واحدهای تحلیل (کلمات، اصطلاحات و جملات به کار رفته در این نوع موسیقی)، به استخراج مفاهیم به کار رفته در موسیقی گاگریو پرداخته شد؛ لذا، با استخراج مفاهیم مورد نظر، مقوله‌هایی کلی بر اساس مفاهیم به دست آمده انتخاب شد، به گونه‌ای که هر کدام از این مقولات کلی، در بر گیرنده مفاهیم مختص به خود است. فرایند دسته‌بندی مفاهیم در زیرمجموعه مقولات با توافق کارشناسان علوم اجتماعی انجام گرفت و در نهایت به گونه‌ای بود که هر کدام از مفاهیم در زیرمجموعه مقولات کلی جای داده شد و آن دسته از مفاهیمی هم که در دسته‌بندی‌ها جای نمی‌گرفت در دسته جداگانه‌ای با عنوان «سایر مفاهیم» قرار گرفت. فراوانی آهنگ‌های انتخاب شده به صورت جدول ۱ است.

جدول ۱. فراوانی آهنگ‌ها

سن	جنسیت	تعداد آهنگ	زمان کل (دقیقه)
بزرگسال	زن	۶	۳۰۶
	مرد	۸	۴۳۲
جوان	پسر	۵	۲۵۷

یافته‌های تحقیق

سوگ و عزاداری مهم‌ترین، عمومی‌ترین و پرهزینه‌ترین رسم و سنت در میان بختیاری‌ها قلمداد می‌شود، زیرا تجلیل و نکوداشت مقام درگذشتگان در میان بختیاری‌ها اهمیت بسیار

۱. این دسته از سوگ‌آوازاها عمدتاً برای مردان و به میزان کمتری برای زنان ایل سروده می‌شود. البته، این گونه آهنگ‌ها برای جوانان پسر نیز سروده می‌شود و مختص به بزرگسالان نیست (عمدتاً این گونه آهنگ‌ها در قوم بختیاری برای دختران جوان سروده نمی‌شود). به همین دلیل نمونه مورد مطالعه ما آن دسته از آهنگ‌هایی است که در وصف زنان، مردان و پسران جوان ایل است.

دارد. در راستای تحقق این امر مهم، رسوم و آیین‌های گوناگونی در بین آنان متداول شده است. یکی از این رسوم و سنت‌ها «گاگریوخوانی» در مراسم عزاداری و سوگواری است. یافته‌های به دست آمده در این پژوهش نشان‌دهنده آن است که مفاهیم به کار رفته در موسیقی سوگِ گاگریو عمدتاً در وصف خانواده، نزدیکان، خوانین و بزرگان طایفه متوفی یا کل ایل بختیاری، منطقه و سرزمینی که متوفی در آن زندگی می‌کند، دلتنگی و داغ‌دار شدن آنان در از دست دادن متوفی، به خصوص در باب ویژگی‌های ظاهری، اخلاقی، منزلت و جایگاه شخص متوفی در ایل و طایفه‌اش سروده می‌شود. مفاهیم مورد استفاده در این سوگنامه‌ها عمدتاً بر اساس یک سری شاخصه‌ها متفاوت است؛ بدین معنا که اساساً این مسئله که متوفی چه جنسیتی (زن یا مرد) دارد یا در چه سنی فوت کرده از اهمیت قابل توجهی برخوردار است. به همین دلیل در استخراج و دسته‌بندی مفاهیم سعی شده است این تمایزات مفهومی (از لحاظ سنی و جنسیتی) به دقت شناسایی و تجزیه و تحلیل شود. یافته‌های زیر بر اساس جنسیت و سن متوفی به صورت مجزا آورده شده است.

محتوای سوگنامه‌های مردان

جدول ۲. مقوله‌های استخراج شده از سوگنامه‌های مردان

مقوله ویژگی‌های اخلاقی متوفی و مؤلفه‌های آن	نمونه‌ای از مفاهیم در موسیقی گاگریو
دست‌ودل‌باز، مهمان‌نواز، بزرگ‌مرد و نامدار بودن	اتاق پذیرایی دائم به کار است و مهمان‌نوازی همچون درویش علی، کسی ندیده است. نام تو و پدرت در کل دوران و در ایل بر جای مانده است.
تعصب و غیرت مردم ایل	-
متعصب، مورد احترام بودن، بااخلاق، خوش‌سخنی، نیک‌نامی و مردانگی متوفی	خوش‌سخن و استاد حرف، دارای عقل و شعور والا و یک مرد تمام و کمال هستی و کسی به مانند تو نیست.
مجلس‌نشین بودن و تشبیه متوفی به کبک خوش‌آواز و خوش‌خوان	-
مقوله حزن و اندوه و مؤلفه‌های آن در سوگ و ماتم نشستن مردم ایل (خوانین و بزرگان)	نمونه‌ای از مفاهیم در موسیقی گاگریو اینک در ایل بختیاری کسی به مانند متوفی نبوده است. با مردن متوفی کمر ایل شکسته است.
تقدیر و تشکر متوفی از شرکت‌کنندگان در مراسم	-

ای برادران دست‌هایتان را به من بدهید؛ چه فایده که شما رفته‌اید و من بدون برادر شده‌ام.	اظهار بی‌کسی و درماندگی بعد از رفتن متوفی
با رفتن مردان بزرگ، ایل دیگر خالی شده و دیگر کسی را ندارد. نمونه‌ای از مفاهیم در موسیقی گاگریو	مقوله شکایت فرد متوفی از روزگار
ای دنیا دیگر چه از من می‌خواهی و کمتر خون به دل پر درد من کن. من که دارم می‌سوزم، دیگر چه از ما و دودمان ما می‌خواهی؟	شکایت از روزگار به خاطر ناسازگاری با آن‌ها
نمونه‌ای از مفاهیم در موسیقی گاگریو	مقوله دل‌تنگی و فراق و مؤلفه‌ها
پسرش می‌گوید: با من بگو بخند نکنید، لبانم به خنده باز نمی‌شود چون که پدرم از من دور است.	دل‌تنگی خانواده متوفی (برادران، فرزندان و ...)
از داغ دو خان بزرگ، ایل دل‌سرد شده است؛ آداریوش و آسیروس که هر دو سیپلشان زرد است.	دل‌تنگی مردم طایفه
بلبل کوه از غم دوری‌ات دلش به درد آمده است. زردکوه خطاب به کوه منار می‌گوید که چه شده که یل روزگار نیامده است. کوه منار جواب می‌دهد که اجل این خان بزرگ را با خود برده است.	دل‌تنگی طبیعت (کوه، چشمه‌ساران، گل لاله، حیوانات وحشی) از نبودن متوفی
من تشنه دیدن دوباره کهسار و ایلم. من بدون چشمه‌ساران چکار کنم؟	دل‌تنگی متوفی از جدایی (برای ایل و طایفه‌اش، کوه، شکار کردن و ...)
نمونه‌ای از مفاهیم در موسیقی گاگریو	مقوله وصیت متوفی در باب مراسم عزاداری و مؤلفه‌های آن
به برادرزاده‌هایم بگویید برای مراسم عزاداری من همه جمع شوند و ای خان بزرگ، این قدر برای من گریه و زاری نکن. همه برادران هم طایفه‌ام را برای مراسم عزاداری‌ام خبر کنید تا برایم گریه و زاری کنند.	چگونگی برگزاری مراسم توسط برادران و نزدیکانش
در روز خاکسپاری تفنگچی بیاورید و برایم تیراندازی ^۱ کنید. به خواهرم بگویید هنگامی که مردم می‌خواهند مرا در مزار بگذارند، برایم کیل بزنند.	خاکسپاری
نمونه‌ای از مفاهیم در موسیقی گاگریو	گاگریو خواندن و کیل زدن ^۲ برای متوفی
	مقوله مدح و بزرگ‌منشی فرد متوفی و مؤلفه‌های آن

۱. در میان مردمان قوم بختیاری رسم بر این است که هنگامی که یکی از بزرگان و خوانین آن‌ها فوت می‌کند برای نکوداشت یاد و خاطره متوفی، در مراسم عزاداری وی تیراندازی می‌کنند.
۲. صدایی است که زنان بختیاری در فراخوان مردم ایل و طایفه به جشن و شادی، خوشامدگویی به مردم در مجالس شادی، تهییج جنگاوران در میدان نبرد و در مراسم سوگواری برای بزرگ‌مردان و جوانان ناکام سر می‌دهند.

بررسی مفاهیم سوگ در قوم بختیاری با تأکید بر...

درویش علی در حالی که تفنگی در دستش و در زردکوه بود دو بز کوهی شکار کرده.	شکارچی (صیاد ماهر)
یاد کنید از آفرهاد که در جنگ بسیار شجاع است و نام نیکش همیشه در خاطر می ماند.	شجاعت در میدان جنگ
تو ای پهلوان زاده بچه شیر، که هیچ مادری همچون تو زورمند و دلیر نزیایده است.	دلاوری
با لباس هایم که به رنگ کوه است و تفنگ برنوی که در دست دارم با هر تیرش دو تا قوچ می کشم.	جنگاوری تیراندازی
در میدان جنگ چنان حماسه می کنی که سوارکاری مانند تو نیست. تا زمانی که در میان مردم ایل بودی کسی به برادرانت زور نمی گفت و طوایف دیگر هم برای حل کردن مشکلشان از تو کمک می گرفتند.	سوارکاری
در روز جنگ آسیروس به مانند یک نر پلنگ مبارزه می کند. سنگری در پشت سنگی درست می کنم و دشمنانم را به مانند شیر زرد می کشم.	کلانتر، خان، کدخدا، بزرگمرد تشبیه متوفی به کوه (نشان از استواری)، شیر جنگل، پلنگ نر، شیر زرد، شیر جنگی، شیر نر، شیر ژبان
حسین خان به مانند شاه قاجار درباره حکم هایی که در قلمرو بختیاری وجود دارد تصمیم می گیرد.	بزرگی خوانین بختیاری (عالم، باتدبیر، حلال مشکلات) و نزدیکان متوفی
ای آحمد تفنگچی و ای شیر دوران، از طرف شاه حکمی برایت آمده و باید بروی.	تشبیه متوفی به شخصیت های شاهنامه مانند رستم
در فصل بهار که هنگام کوچ عشایر است، دیگر آنصر که همانند رستم زال است در بین ما نیست.	عظمت و بزرگی ایل متوفی
خان و بزرگی مُرده که از طایفه و قوم باصالتی است و برادران زیادی دارد.	وصف مناطقی که متوفی در آن زندگی یا شکار می کرده
کوه قیصری یادت بخیر، که هیچ کوهی به مانند تو شکار در آن نبود.	مقوله شرح جنگاوری ایل متوفی
نمونه ای از مفاهیم در موسیقی گاگریو	وقایع تاریخی مشروطه
حسین خان را یاد کنید که کلانتر بزرگی بود و تخت و تاج را به زور از شاه کشور گرفت.	جنگ های ایل
در روز جنگ، ایل من با خیر بود و به حدی از دشمنان کشتیم که لاشخورها هم نمی توانستند آن ها را بخورند.	بختیاری جنگ با محمود افغان
نمونه ای از مفاهیم در موسیقی گاگریو	مقوله ویژگی های حماسی فرد متوفی و مؤلفه های آن

بیان وقایع زندگی، جنگ، شکار و نوع شکار متوفی (پلنگ نر ^۱ ، آهو، پازن و...)	ای مردم در شب مهتاب، در منطقه مَنار جنگی رخ داده است، ای برادران آنصر ^۲ کجاست تا با گرزش به میدان برود.
ابزارآلات جنگاوری متوفی و نوع آن (تفنگ، قطار فشنگ، فشنگ، شمشیر، گرز، دوربین، کلت کمری)	درویش علی می‌گوید که روی برنوی من شکل گل، کنده‌کاری شده است و چاقویم بسیار تیز است.
	دوربینت حاج رئیسی و تفنگت هم خودکار است. ^۳

یافته‌های به دست آمده نشان می‌دهد که از جمله مفاهیم مهم مورد استفاده در سوگنامه‌های مردان در ارتباط با شرح یا توصیف بزرگی و سردیاری بودن متوفی در میان مردمان قوم بختیاری است. این نوع ویژگی به دو صورت مستقیم و غیرمستقیم مطرح می‌شود. لذا، در بعضی موارد به صورت مستقیم از متوفی به عنوان فردی بزرگ، خان و خان‌زاده، کدخدا، با تدبیر، مجلس‌نشین، صاحب‌سخن و ... یاد می‌شود، یا متوفی به رستم زال، کوه، شیر و پلنگ نر، شیر ژیان تشبیه می‌شود. در بعضی موارد نیز بزرگی فرد متوفی به صورت غیرمستقیم مطرح می‌شود، زمانی که متوفی به عنوان فردی شکارچی، جنگجو، تیرانداز ماهر، شجاع، دلاور و ... معرفی می‌شود و یا زمانی که از نوع وسایل، ادوات جنگاوری و نوع حیواناتی که متوفی شکار می‌کرده (مانند شیر، پلنگ نر و آهو) و یا چگونگی شکار کردن آن‌ها یاد می‌شود، به صورت غیرمستقیم سعی در نشان دادن بزرگی و ویژگی‌های خاص مقبولی است که متوفی دارا بوده است.

چنین مفاهیم و ویژگی‌هایی در جامعه ایلی و عشایری شاخصه‌هایی برای بزرگی افراد قلمداد می‌شود، چنان‌که افراد بزرگ و مورد احترام در قوم بختیاری کسانی‌اند که عمدتاً در مراسم و مجالس ایل (عزاداری، عروسی یا رفع نزاع و دشمنی بین افراد ایل)، جنگ‌ها، شکار و ... شرکت می‌کنند، هنگام رفع مشکلات طایفه‌ای و گرفتن تصمیم‌های مهم، حلال مشکلات‌اند و تصمیم آن‌ها مورد احترام افراد ایل و طایفه‌شان واقع می‌شود. بدین ترتیب ویژگی‌های ذکر

۱. در بیان نوع حیواناتی که متوفی شکار می‌کرده، سعی در نشان دادن این ویژگی خاص است که متوفی شکارچی ماهر و زبردستی بوده که توانسته است پلنگ یا شیر نر را شکار کند.
۲. در میان مردم قوم بختیاری حرف «آ» در اول اسم کسانی استفاده می‌شود که از بزرگی و احترام زیادی برخوردارند؛ این نوع احترام ممکن است اکتسابی یا انتساب از پدر آن شخص باشد. به عبارتی «آ» برای کسانی استفاده می‌شود که به لحاظ بزرگ‌منشی، عدالت و ویژگی‌های جنگاوری مقبولیت اجتماعی زیادی در میان مردمان ایل دارند.
۳. اشاره به اعلا بودن وسایل شکار متوفی.

شده تا اندازه بسیار زیادی در پی وصف شاخصه‌هایی است که در نظام عشایری اهمیت به‌خصوصی دارد. مفاهیم استخراج شده نه تنها در پی نمایان ساختن بزرگی متوفی بلکه در پی مشخص کردن اهمیت، ارج و منزلت اعضای خانواده متوفی، نزدیکان، خوانین و بزرگان پیشین ایل بختیاری و نیز روایت وقایع و جنگ‌هایی است که قوم بختیاری در پویه تاریخ با موفقیت پشت سر گذاشته است.

در بسیاری از موارد مفاهیم مورد استفاده شامل بیان دلتنگی متقابل متوفی و افراد طایفه (اعضای خانواده، نزدیکان یا خوانین بزرگ بختیاری) و دلتنگی طبیعت از جدایی ایجادشده است. بیان دلتنگی نشان‌دهنده غم و اندوه فراوانی است که هم برای خود متوفی و هم برای طایفه وی حاصل شده است. همچنین، قسمتی از مفاهیم در برگیرنده خواسته‌ها و اقداماتی است که متوفی خواهان انجام آن‌ها بعد از مرگش است؛ بدین‌گونه که متوفی در مورد چگونه برگزاری مراسم عزاداری‌اش و کسانی که دوست دارد در مراسم وی شرکت کنند صحبت به میان می‌آورد.

محتوای سوگنامه‌های زنان

جدول ۳. مقوله‌های استخراج شده از سوگنامه‌های زنان

مقوله فراق و دوری و مؤلفه‌های آن	نمونه‌ای از مفاهیم در موسیقی گاگریو
وابسته بودن فرزندان به مادر	با رفتنت بچه‌هایت به جای اشک از چشمانشان خون جاری خواهد شد.
دلتنگی مادر نسبت به فرزندان	نه دختر بی‌مادر خوب است و نه درخت بدون سایه.
چشم‌انتظاری فرزندان به برگشتن مادر	بی‌بی ماه‌بیگم به خاطر دوری از دخترانش آرام و قرار ندارد.
مقوله حزن و اندوه و مؤلفه‌های آن	بچه‌هایت در انتظار تو هستند و آرام و قرار ندارند.
غم فرزندان و شوهر	نمونه‌ای از مفاهیم در موسیقی گاگریو
غم و اندوه مردم ایل	این سه روز است که مادرم در زیر خاک است و دل من از داغ دوری‌اش چاک‌چاک شده است.
شکوباییه مادر در دور شدنش از فرزندان	ای خدا، دل ما غم فراوانی دارد و می‌خواهد از شدت غمی که برای ایلمان حاصل شده است بگوید و گریه کند (گاگریو بخواند).
مقوله مدح و بزرگ‌منشی فرد متوفی و مؤلفه‌های آن	ای روزگار به کسی وفا نکرده‌ای و مرا از دخترانم جدا کردی و همین‌طور همه دخترانم را نیز از هم جدا کرده‌ای.
مهمان‌نوازی	نمونه‌ای از مفاهیم در موسیقی گاگریو
	بی‌بی، از خاک بلندشو و بشقاب‌های چینی‌ات را آماده کن که امیر حسین خان با صد تفنگ‌چی به مراسم عزاداریت آمده‌اند.

خانهداری	امیری که مادر نداشته باشد، آن خانه بی‌سر و سامان خواهد بود. ای پدر، برادرم با آن تفنگش که از جنس نقره است به هنگام اتفاقات ناگوار، بسیار رشید و دلیر است. آپرویز گرزش همواره با اوست و در جنگ‌ها، کسی حریف او نمی‌شود.
مقولهٔ وصیت و خواسته‌های متوفی و مؤلفه‌های آن	بزرگ دانستن نزدیکان متوفی ^۱ مقولهٔ وصیت و خواسته‌های متوفی و مؤلفه‌های آن
خاکسپاری	به برادرانم بگویند که به سر خاکم بیایند چون که چشم‌انتظارشان هستم.
جنگاور بودن برادرانش	ای برادران جنگ کنید و از جنگ نترسید و پشت هم را داشته باشید.
مقولهٔ ویژگی‌های اخلاقی فرد متوفی و مؤلفه‌های آن	نمونه‌ای از مفاهیم در موسیقی گاگریو
غم‌خوار، اهل درد و دل بودن و مهر و وفا داشتن مادر	ای مادر آمده‌ایم تا تو را ببینیم و با تو درد دل کنیم چون که تنها مرحم دل ما تو هستی. فرزندانم بعد از من دیگر غم‌خواری ندارند.
حس دلسوزی مادرانه	-
بانوی نمونه بودن	نمونه‌ای از مفاهیم در موسیقی گاگریو
مقولهٔ ویژگی‌های ظاهری متوفی	با آن موهایی نازک و زیبا و آن لباس مخملی که داری، هر چه نگاه می‌کنم تو را در بین زنان نمی‌بینم.
مو و لباس متوفی	

مفاهیم سوگنامهٔ زنان ویژگی‌ها و خصیصه‌های است که در ارتباط با زنان معنا پیدا می‌کند. بدین گونه که مفاهیم استفاده شده غالباً در خصوص ارتباطی است که متوفی زن با اعضای خانواده شوهر و فرزندان) و نزدیکان دارد. مفاهیم مورد نظر عمدتاً در رابطه با اظهار دلتنگی و دلبستگی‌های متقابلی است که میان فرزندان و مادرشان به وجود می‌آید. لذا، این نوع وابستگی‌ها نشأت گرفته از احساسات و عواطف مادرانه است. اگرچه در بسیاری موارد از کلیشه‌ها و ویژگی‌هایی مانند خانه‌داری و بانوی نمونه بودن، حس غم‌خواری و مهر و وفای مادرانه استفاده می‌شود که عمدتاً خاص زنان پنداشته می‌شود. به طور معمول این چنین مفاهیمی در ارتباط با متوفی مرد به کار برده نمی‌شود.

بسیاری از مفاهیم استخراج شده در سوگنامهٔ زنان از لحاظ مقولهٔ کلی تشابه زیادی با

۱. برای بیان بزرگی و مورد احترام بودن متوفی، از بزرگی و صلابت نزدیکان متوفی (پدر، برادر) صحبت به میان می‌آورند. به عبارتی مورد احترام بودن متوفی زن را منتسب به بزرگان و نزدیکان وی می‌دانند.

مقولات کلی استخراج شده برای مردان دارد، اما به لحاظ نوع مفاهیمی که در زیرمجموعه این مقولات استفاده می‌شود تفاوت‌های زیادی مشاهده می‌شود. برای مثال، برای بیان بزرگی و مورد احترام بودن زنان از مفاهیم استفاده شده برای مردان استفاده نمی‌شود، بدین گونه که عمدتاً بزرگی مردان با ویژگی‌هایی مانند جنگجو، خان و کدخدا، شکارچی ماهر، مجلس‌نشین بودن و نیز تشبیه کردن متوفی به حیواناتی که در طبیعت نماد قدرت و صلابت‌اند نشان داده می‌شود، در صورتی که بزرگی زنان عمدتاً در ارتباط با مفاهیم و واژه‌هایی مانند مهمان‌نوازی و خانه‌داری نشان داده می‌شود، کما اینکه در بعضی موارد برای شرح بزرگی متوفی زن به ذکر بزرگی برادر، پدر یا خوانین طایفه متوفی اشاره می‌کنند. این نوع بزرگی متناسب به خود متوفی نیست بلکه از بزرگی برادر و پدر وی حاصل می‌شود.

محتوای سوگنامه‌های جوانان

جدول ۴. مقوله‌های استخراج شده از سوگنامه‌های جوانان

مقولهٔ حزن و اندوه و نمونه‌ای از مؤلفه‌های آن	نمونه‌ای از مفاهیم در موسیقی گاکریو
مراسم ازدواج و عروسی برای متوفی	من چقدر دلم می‌خواست عروسی‌ات را ببینم و برایت شادی کنم و کنار تو و همسرت بنشینم.
غم و اندوه فراوان اعضای خانواده	با رفتنت درخت بارور پدرت را بی‌ثمر کردی و از رفتنت قامت برادرانت خمیده شد.
جوانی و ناکام ماندن متوفی	تو نوجوان و ناکام ماندی و از این دنیا رفتی و چاقویی به شکم مادرت بخورد.
سوگ طبیعت	آسمان سیاه شده و ابرها درحال گریه کردن‌اند برای اینکه می‌دانند اتفاق ناگواری می‌خواهد رخ دهد.
سیاه‌بختی و عزاداری فامیل	فرامرز را قانون کشته است و میرزاوند (نام طایفهٔ پدری)، همچنین کل ایل بساکی (نام طایفهٔ مادری) را غم گرفته است.
مقولهٔ ویژگی‌های ظاهری متوفی	نمونه‌ای از مفاهیم در موسیقی گاکریو
چشم و ابرو، رنگ و نوع مو، تیپ و قد و قامت	ابروهای متوفی به مانند خنجر است و از لحاظ تیپ و هیكل و جنگاوری بی‌مانند است.
مقولهٔ شرح چگونگی مرگ متوفی	نمونه‌ای از مفاهیم در موسیقی گاکریو
محل حادثه منجر به مرگ متوفی	جنگ من در خوزستان اتفاق افتاده است و سرهنگ و سرگرد من را به نامردی کشته‌اند.

اتفاقات روز حادثه	گارد زره‌پوش مرا به نامردی کشته‌اند. به خاطر غیرت و تعصب در سنگر با آن‌ها جنگیدم و مرا به نامردی کشته‌اند.
مقوله ویژگی‌های اخلاقی متوفی و مؤلفه‌های آن	نمونه‌ای از مفاهیم در موسیقی گاگریو
تعصب و غیرت	چشم بصیرت و فهم و کمال والایی داشتی و اکنون در کنار ما نیستی و دیگر کسی به غیرت و بزرگی تو نیست.
محبت و عاطفه	از زور و قدرتی که داشته‌ام صحبت کنید و بیشتر از آن، از محبت و از اخلاق و معرفتی که داشته‌ام.
مقوله بزرگ‌منشی فرد متوفی و مؤلفه‌های آن	نمونه‌ای از مفاهیم در موسیقی گاگریو
تشبیه متوفی به پلنگ نر، شیر نر، شیر قندهار ^۱ و ...	ای پلنگ زردکوه و ای ببر کوهسار، عروسی‌ات برای ایل و طایفه‌ات تبدیل به عزا شده است.
تشبیه متوفی به شخصیت‌های شاهنامه (رستم، سهراب و اسفندیار)	اگر بگویم اسفندیار افسانه بوده، فرامرز رستم‌تبار بوده است. مانند اسفندیار، فرامرز است که همچون سهراب پسر رستم، قوی‌هیكل بود.
اصالت نژاد بختیاری و خان‌زاده بودن متوفی، تعصب قوم بختیاری	پهلوان میرزاوند، چه حیف که مرده‌ای. تو از خواهرزاده‌های خوانین و ایل تاجمیری بوده‌ای.
پهلوان، شجاع، دلاور، بی‌مانند و قدرتمند بودن متوفی در جنگاوری	هم بادل و جرأت هستی و هم بامحبت، و کل نیروهای حفاظت تو را تعقیب می‌کنند.
مقوله وصیت متوفی در باب مراسم عزاداری و مؤلفه‌های آن	نمونه‌ای از مفاهیم در موسیقی گاگریو
به نزدیکان در مورد گریه و زاری نکردن	-
تربیت فرزندان متوفی توسط همسر یا پدرش	ای پدر غم نخور من دیگر مرده‌ام و تنها کاری که می‌توانی برایم انجام دهی این است که از فرزند کوچکم مراقبت کنی.
دل تنگ نشدن برای متوفی	به مادرم بگویند برای من دل تنگ نباشد و گریه و زاری سر ندهد و چشم‌انتظارم نباشد چون دیگر من را نمی‌بیند و اگر این‌گونه باشد، نمی‌تواند از من دل بکند.
برایش کفن دوختن	-
برایش گاگریو خواندن	-

۱. اشاره به جنگجویان ایل بختیاری دارد که در فتح قلعه قندهار به دست نادرشاه افشار نقش بسزایی داشتند.

بررسی مفاهیم سوگ در قوم بختیاری با تأکید بر...

مؤلفه‌های آن	شرح جنگاوری ایل متوفی و	نمونه‌ای از مفاهیم در موسیقی گاکریو
فتح قندهار	جنگ‌های ایل	در کارزار شاه افشار بود که ایل بختیاری ارگ قندهار را فتح کرد.
شکست چنگیزخان	ایل	مغول می‌ترسید به سرزمینم نزدیک شود و دشمن نتوانست در جنگ با ما کاری از پیش ببرد.
واقعه مشروطه	بختیاری	در زمان استبداد قاجار، شما بودید که مشروطه را ایجاد کردید.
جنگ با دولت قاجار و پهلوی		در میدان جنگ با دولت پهلوی با همیاری مردمان ایل، پهلوی را در دشت لالی شکست دادید و ۱۰۰۰ تنگ به غنیمت گرفتید.
نقش بسزای بختیاری‌ها در کشور		ای ایران اگر بختیاری نداشتی چه کسی در تو مرزدار می‌کرد؟ اگر ایران بختیاری نداشت چه کسی برای حفظ میهن با دست خالی مبارزه می‌کرد؟

یافته‌های استخراج‌شده از سوگنامه جوانان نشان می‌دهد که غم از دست دادن جوان در میان مردمان قوم بختیاری از شدت زیادی برخوردار است. غالباً سوگنامه جوانان با سوز و غم زیادی سروده می‌شود و نوع مفاهیم استفاده شده در این زمینه نیز بیشتر مربوط به غم ناکام ماندن متوفی و عدم توفیق وی به کام گرفتن از زندگی بوده است. در بیان غم و اندوه از دست دادن متوفی علاوه بر اعضای خانواده و نزدیکان، طبیعت نیز در سوگ و ماتم فرو می‌رود که این خود نشان‌دهنده همه‌گیر بودن اندوهی است که در از دست دادن متوفی جوان حاصل می‌شود. بسیاری از مفاهیم استخراج‌شده در بیان بزرگی متوفی به مثابه مفاهیم و واژه‌هایی است که در مدح و بزرگ‌منشی مردان سروده شده است. غالباً در جهت بیان صلابت و بزرگی، متوفی را به شخصیت‌های اساطیری شاهنامه (رستم، سهراب و اسفندیار) و شیر و پلنگ نر و ... تشبیه می‌کنند و به رزم‌آوری، قدرت‌مندی و دلاوری بودن متوفی در میدان نبرد اشاره می‌شود. چه بسا اینکه در بسیاری از موارد اصالت قوم و طایفه متوفی را دلیلی بر وجود این نوع ویژگی‌ها نزد متوفی عنوان می‌کنند و بزرگی متوفی را منتسب به قوم و طایفه‌ای می‌دانند که متوفی در آن عضویت دارد. در سوگنامه جوانان نیز همانند مفاهیمی که در سوگنامه مردان در زمینه جنگ‌های ایل بختیاری در طول تاریخ رخ داده است تا اندازه بسیار زیادی به بیان این نوع جنگ‌ها پرداخته شده است.

با توجه به آنکه جوانان برخلاف بزرگسالان به دلایل خاصی (بیماری، تصادف، نزاع و ...) فوت می‌کنند، در سوگنامه جوانان معمولاً به اتفاق و یا علت خاصی اشاره می‌شود که منجر به فوت متوفی شده است. همچنین، به مفاهیمی دربارهٔ وصیت متوفی و چگونگی برگزاری مراسم

عزاداری‌اش اشاره می‌شود. از آنجا که غم از دست دادن جوانان بسیار سنگین است، متوفی از اعضای خانواده و نزدیکانش درخواست می‌کند که برایش گریه و زاری نکنند.

بحث و نتیجه‌گیری

اقوام مختلف با توجه به شرایط محیطی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی خود، اشکال متفاوتی از موسیقی را ابداع کرده‌اند. با این وصف موسیقی را باید از مقولات پیچیده نظام فرهنگی به حساب آورد، همان‌گونه که به عقیده لوکاچ هنر و موسیقی تحت تأثیر شرایط حاکم بر جامعه شکل می‌گیرد و رشد می‌کند. از این قبیل موسیقی، می‌توان موسیقی محلی سوگ گاگریو را برشمرد، که در میان قوم بختیاری رواج دارد. محتوای این نوع موسیقی، در وصف ایل، طایفه و منطقه‌ای است که متوفی در آنجا زندگی می‌کند، به‌خصوص ویژگی‌های خود متوفی. مفاهیم استخراج‌شده مملو از اصطلاحات و اشعاری در باب دل‌تنگی، فراق، غم و اندوه خانواده و مردمان ایل و مظاهر طبیعت در از دست دادن متوفی، بزرگی و شخصیت والای متوفی است. مضامین دیگر کارهایی است که متوفی در طول زندگی‌اش انجام داده و یا در وصف جنگ‌هایی است که در آن‌ها شرکت کرده یا جنگ‌هایی که ایل بختیاری در طول تاریخ انجام داده است.

سوگ‌آوازاها و آنچه مردمان ایل، «گاگریو» می‌گویند عمدتاً بر اساس ویژگی‌های فرد متوفی متفاوت است. بدین‌منظور، بر اساس اینکه متوفی زن یا مرد و پیر یا جوان بوده و اینکه از چه جایگاه و منزلتی در ایل و طایفه‌اش برخوردار بوده است نوع مفاهیم به کار رفته متفاوت است. برای مثال، مفاهیم استفاده شده در سوگنامه یک زن بسیار متفاوت از مفاهیم مورد استفاده برای یک مرد است؛ اگرچه ممکن است به صورت مشترک، مفاهیم استفاده شده، در بیان بزرگی و شخصیت والای شخص متوفی باشد، اما نوع مفاهیم استفاده شده برای بیان این‌گونه ویژگی‌ها بسته به اینکه متوفی مرد باشد یا زن متفاوت است.

مردم قوم بختیاری به فراخور مواجهه مستمر با دشواری‌های طبیعت و شرایط سخت زندگی، افرادی قوی، پرطاقت، به شدت جنگجو، ستیزه‌گر و پا به رکاب تربیت می‌شوند. شیوه تولید و تقسیم کار اجتماعی در بین قوم بختیاری به گونه‌ای است که عمدتاً زنان در خانه و عرصه خصوصی به سر می‌برند و وظایف معیشتی را برعهده دارند، در حالی که مردان از فراغت و فرصت بیشتری برای انجام دادن امور نظامی و شکار برخوردارند. به همین دلیل یافته‌های تحقیق نشان‌دهنده این است که غالب مفاهیمی که در وصف متوفی مرد استفاده می‌شود، ویژگی‌هایی از قبیل شجاعت و جنگاوری و نیز خان، کدخدا و مجلس‌نشین بودن و بیان نحوه

استفاده از ابزار و آلات جنگی (گرز، تفنگ، شمشیر) است. مفاهیم استفاده شده برای مردان مملو از ایباتی است که متوفی را به شخصیت‌های شاهنامه (مانند رستم، سهراب و اسفندیار) شیر نر، پلنگ نر و ... تشبیه کرده است. در وصف بزرگی و دلیر بودن متوفی، از بزرگی خود شخص صحبت به میان می‌آید و در بعضی موارد وی را در جایگاهی همسان با بزرگان قوم قرار می‌دهند. اما، در مورد زنان این‌گونه نیست. عمده مفاهیم استفاده شده برای متوفی زن، مفاهیم و کلیشه‌های جنسیتی است؛ بدین معنا که در وصف والایی زن از کدبانوی نمونه بودن، خانه‌داری، غم‌خواری، با مهر و محبت بودن، اهل درد و دل بودن، حس دلسوزی مادرانه داشتن، فرزندپروری و دل‌بستگی به فرزندان صحبت می‌شود و این در حالی است که بزرگی و والا بودن چنین بازنمایی می‌شود که با رفتن متوفی خانه دیگر بی‌سر و سامان شده است و حتی در بسیاری از موارد بزرگی متوفی زن را در بزرگ بودن پدر و برادر وی می‌دانند.

علاوه بر تفاوت‌هایی که در رابطه با جنسیت متوفی وجود دارد، سن متوفی نیز عامل تأثیرگذاری است و بسته به اینکه متوفی بزرگسال یا جوان باشد و نیز اینکه به مرگ طبیعی فوت کرده باشد یا در نتیجه بیماری یا واقعه‌ای خاص، نوع مفاهیم استفاده شده برای متوفی متفاوت خواهد بود. محور اصلی مفاهیم در رابطه با سوگنامه‌های جوانان، غم و اندوه بسیار فراوانی است که برای خانواده، نزدیکان و مردم ایل به وجود می‌آید و بیان این غم و اندوه بسیار پررنگ‌تر از غم و اندوهی است که در سوگنامه‌های متوفی بزرگسال ابراز می‌شود. بزرگی متوفی را بیشتر در اصالت و بزرگی خاندان و طایفه وی می‌دانند و ویژگی‌های ظاهری متوفی را به صورت مشهودتری وصف می‌کنند. از آنجا که داغ از دست دادن یک جوان برای مردمان ایل بسیار غم‌انگیز است، تأکید زیادی بر گفته‌های متوفی در باب مراسم عزاداری یا نگهداری از فرزندان (فرزندان خردسالش) می‌کنند.

به همین دلیل این مرثیه‌ها شرح گفته‌ها، فضایل، رشادتها و دلاوری‌های عزیزان و از دست رفتگان است و در جهت پاسداشت مقام و منزلت متوفی و تسلی بازماندگان سروده می‌شود. همان‌گونه که گفته شد مردمان قوم بختیاری در سوگ هر مُرده‌ای، با توجه به موقعیت اجتماعی، جنسیت، سن و سال، حرفه، ویژگی‌های اخلاقی و علت مرگ متوفی، سوگ‌آوازهای ویژه‌ای دارند.

منابع

۱. آسمند جونقانی، علی (۱۳۸۰). *تاریخ ادبیات در قوم بختیاری*، اصفهان، شهسواری.
۲. آریان‌پور، امیر حسین (۱۳۸۰). *جامعه‌شناسی هنر*، تهران، گستره، نشر ۴.
۳. افشار سیستانی، ایرج (۱۳۶۶). *مقدمه‌ای بر شناخت ایل‌ها، چادرنشینان و طوایف عشایری ایران*، تهران، مؤلف، جلد اول.
۴. حسینی، سید حسن؛ دشتی، منصوره (۱۳۹۱). «بازنمایی کلیشه‌های جنسیتی در رسانه: مطالعه ادبیات داستان آل‌احمد»، *مجله جهانی رسانه*، دوره ۷، شماره ۱.
۵. خواستار، حمزه و همکاران (۱۳۹۱). «بررسی تطبیقی جایگاه خلاقیت و نوآوری در راهبردهای آموزشی دانشگاه‌های اسلامی سطح جهان»، *مجله مدیریت در دانشگاه اسلامی* ۲، سال اول، شماره ۲، تابستان.
۶. دیگر، ژان پیر؛ کریمی، اصغر (۱۳۶۲). *سرزمین ایل، نمونه ایل بختیاری*، مجموعه مقالات مردم‌شناسی، تهران دفتر دوم.
۷. راودراد، اعظم (۱۳۸۲). *نظریه‌های جامعه‌شناسی هنر و ادبیات*، تهران، دانشگاه تهران، چاپ اول، بهار ۱۳۸۲.
۸. صحت، صادقه (۱۳۸۸). «گذری بر موسیقی محلی فارس»، *نجوی فرهنگ*، شماره ۱۱، بهار ۱۳۸۸.
۹. کوثری، مسعود (۱۳۸۸). «موسیقی زیر زمینی در ایران»، *جامعه‌شناسی هنر و ادبیات*، سال اول، شماره اول، بهار و تابستان ۱۳۸۸.
۱۰. فاضلی، محمد (۱۳۸۴). «نگاهی به هفت نسل پژوهش در جامعه‌شناسی موسیقی»، *نشر هنر و معماری*، شماره ۶، مرداد.
۱۱. فرخ‌نیا، رحیم؛ محمدی، ابراهیم (۱۳۸۹). «موضوعات محوری در موسیقی‌شناسی قومی کردهای ایران»، *نشریه هنرهای زیبا- هنرهای نمایشی و موسیقی*، شماره ۴۰، بهار.
۱۲. غفاری، عیسی (۱۳۸۸). «موسیقی سوگ در ایل بختیاری، نگاهی به آواز گاگریوه و ساز چپی در موسیقی بختیاری»، *فصلنامه هنر*، شماره ۸۲، زمستان.
۱۳. قاسمی، وحید؛ میزایی، سید آیت‌الله (۱۳۸۵). «جوانان و هنرهای رسمی و غیررسمی موسیقی پاپ»، *نامه علوم اجتماعی*، شماره ۲۸، پاییز.
۱۴. کیانی هفت‌لنگ، کیانوش (۱۳۸۹). *ایلات بختیاری و لرستان*، مجموعه مقالات هنر و فرهنگ عشایر ایران (۱)، تهران، انتشارات متن، تابستان.
۱۵. گلدمن، لوسین و همکاران (۱۳۹۰). *درآمدی بر جامعه‌شناسی ادبیات*، ترجمه محمد جعفر پوینده، تهران، نقش جهان، چاپ دوم.

۱۶. مددی، حسین (۱۳۷۹). «جایگاه موسیقی در ایل بختیاری»، نشریه ادبیات و زبان‌ها، چیتا، شماره ۱۷۱، مهر.
۱۷. ----- (۱۳۷۸). «آئین کتل»، نشریه فرهنگ، هنر و نمایش، شماره ۱۴ تا ۱۹، بهار و تابستان.
۱۸. منظمی، شهرام (۱۳۸۷). «مقدمه‌ای بر گونه‌شناسی انواع موسیقی در لرستان»، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۳۶، زمستان.

19. Fahmy, Chantal (2012) *Intoxicated By Music: A Content Analysis Of The Prevalence Of Alcohol, Illicit Substances And Tobacco In Popular Music From 2000 To 2011*, California State University, Long Beach .
20. Gruber, Enid L. Etal (2005) "Alcohol, Tobacco And Illicit Substances In Music Video: A Content Analysis Of Prevalences And Genre" , *Journal Of Adolescent Health*, 37.
21. Shea, Brent (1972) *A Content Analysis Of The Lyrics Of American Popular Music From 1967 To 1970*, State University Of New York At Bringhamton.
22. Walls, Cara (2011) "Performing Gender: A Content Analysis Of Gender Display In Music Video", *Sex Role*, 64 .
23. [Http://Www.Azadmardan.Com/Humanism/155-Gagerivaye-Bakhtiari](http://Www.Azadmardan.Com/Humanism/155-Gagerivaye-Bakhtiari). (1392/2/22).

